

УДК 37.015.3:316.61

ББК 75

Василь Василюк

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

У статті охарактеризовані перспективні напрямки впливу фізичної культури на соціалізацію особистості. Визначено, що процес соціалізації особистості студента, як соціально-педагогічна основа формування його фізичної та життєвої активності в цілому, принципи збереження та зміцнення здоров'я засобами фізичної культури, які теоретично аргументовані та експериментально підтверджені вченими і практиками, є міждисциплінарним поняттям, яке відображає складні соціальні явища і визначається як становлення особистості через навчання і виховання.

Ключові слова: соціалізація, особистість, спадковість, фізична культура, фізичне виховання, фактори.

В статье охарактеризованы перспективные направления влияния физической культуры на социализацию личности. Установлено, что процесс социализации личности студента, как социально-педагогическая основа формирования его физической и жизненной активности в целом, принципы сохранения и укрепления здоровья средствами физической культуры, теоретически аргументированы и экспериментально подтверждены учеными и практиками является междисциплинарным понятием, которое отражает сложные социальные явления и определяется как становления личности через обучение и воспитание.

Ключевые слова: социализация, личность, наследственность, физическая культура, физическое воспитание, факторы.

The article described promising areas of influence of physical training on the socialization of the individual. The process of socialization of the individual student as a social and pedagogical basis for the formation of his physical and vitality in general principles for the preservation and promotion of health by means of physical culture, theoretically substantiated and experimentally confirmed by scientists and practitioners is an interdisciplinary concept that reflects the complex social phenomenon and is defined as the formation of identity through training and education.

Key words: socialization, personality, family history, physical education, physical education, factors.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. У феномені “фізична культура” полягають глибокі проблеми і протиріччя, які закладені в практиці безпосереднього входження підростаючого покоління в соціокультурний простір. Вирішення даної проблеми не може безпосередньо вирішуватися без достатньої науково-методичної обґрунтованості основ фізкультурної освіти підростаючого покоління, без розуміння цілісності розвитку особистості дитини, а отже, і цілісності педагогічного процесу, що забезпечує цей розвиток. Звідси стає очевидним, що включення фізичної культури в конструкцію особистості не може складатися тільки на основі “модернізації” фізичного виховання. Тут необхідно розробити нові концепції і теорії, в основі яких буде представлений індивід в єдності свого біологічного, психічного і соціального розвитку. Орієнтація ж лише на існуючі положення теорії фізичного виховання, що розкривають предметну галузь виховання фізичних якостей (розвитку фізичних кондицій) і навчання фізичним вправам, не є достатньою ні для розвитку самого феномена фізичної культури, ні для формування фізичної культури особистості.

Особистість – це цілісність соціальних властивостей людини, продукт суспільного розвитку і включення індивіда в систему соціальних відносин за допомогою активної діяльності і спілкування. Як відомо, особистість формується під впливом біологічної спадковості, фізичного оточення, культури, групового та індивідуального досвіду. Особистість – це друга ланка в розвитку людини; людина (індивід) – особистість – індивідуальність [3, 12].

Розкриттю соціальних функцій фізичної культури присвячені роботи М.Арвісто, В.Бальсевича, В.Видріна, М.Віленського, Л.Матвеева, Ю.Ніколаєва, Н.Пономарьова й ін. Дослідження у цьому напрямку полягають у пошуку найбільш універсальних засобів, методів та принципів фізичної культури, які впливають на підвищення ефективності процесу соціалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій сприяв виокремленню основних тенденцій, які необхідно дослідити, щоб розробити шляхи удосконалення існуючої системи фізичного виховання молоді. Зазначені шляхи пов'язують фізичну культуру людини з її особистістю. Як наслідок, ця особистість під впливом середовища стає соціальною за своїм змістом, характером і значенням, набуває статусу особистісних якостей індивідуума [1, 2].

Мета дослідження – виявити вплив фізичного виховання на соціалізацію студентської молоді.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети нами були використані *теоретичні* методи дослідження (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення).

Результати дослідження та їх обговорення. Соціалізація особистості – це результат і механізм придбання соціального досвіду в процесі життєдіяльності індивіда. На вибір соціальної ролі особистості впливають як природні фактори (стать, вік, особливості нервової системи, здібності, стан здоров'я), так і соціальні умови. Соціалізація особистості є міждисциплінарним поняттям, яке відображає складні соціальні явища і визначається як становлення особистості через навчання і виховання – засвоєння індивідуальних норм цінностей і установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству, соціальній спільноті або групі. Соціалізація здійснюється під впливом сукупності природних, соціально-економічних, психологічних, педагогічних та інших факторів.

Фактори, що впливають на процес соціалізації, можна об'єднати в дві групи – внутрішні (індивідуальні фізичні і психічні характеристики: здоров'я, здібності та ін.) і зовнішні [11, 13].

Група вчених, які досліджували дану проблематику, зокрема А.В.Мудрик, виділяє чотири групи зовнішніх факторів:

- Мегафактори (космос, планета, світ в цілому),
- Макрофактори (країна, етнос, суспільство, держава),
- Мезофактори (регіон, засоби масової комунікації, субкультури, тип поселення),
- Мікрофактори (сім'я, сусідство, групи однолітків, релігійні організації та релігійне виховання, виховні організації, мікросоціум).

Характеризуючи процес соціалізації особистості, необхідно виділити ряд принципів, що впливають на її ефективність:

- Принцип гуманістичної спрямованості відображає визнання людини, її життя, фізичного, психічного, морального здоров'я і духовного багатства, як вищих людських цінностей цивілізації. Педагогічний вплив на процес соціалізації покликаний допомогти індивіду не тільки пізнати, а й опанувати ці цінності [7, 8].

- Принцип гармонійного поєднання особистісних і суспільних цілей соціалізації заснований на взаємозв'язку результатів соціалізації особистості та рівня розвитку суспільних відносин в конкретному соціумі.

- Принцип толерантності передбачає визнання правомірності культурних, релігійних, расових та інших відмінностей між індивідами, групами і соціальними спільнотами, толерантне ставлення до людей з різними віковими категоріями, поведінки, ціннісних вподобань та ін.

- Принцип суб'єктності припускає розглядати індивіда як активного суб'єкта процесу соціалізації, здатного до актуалізації своєї ролі і значущості в системі міжособи-

стісних, групових і суспільних відносин, а також у вирішенні власних проблем (соціальних, педагогічних, психологічних, і т. п.).

- Принцип активної життєдіяльності передбачає ефективність соціалізації за умови активності індивіда, його прагнення та вміння пізнати особливості середовища проживання, впливати на його становлення, виявляти ініціативу, самоорганізацію і самостійність [7, 8, 13].

- Принцип індивідуалізації означає визнання унікальності особистості індивіда, його фізичних та інтелектуальних особливостей, визнання людини як розумної істоти, здатної до розуміння самокритики, відносин і власних діянь (дії або бездіяльності).

- Принцип поєднання диференціації та інтеграції передбачає врахування індивідуальних особливостей (психофізичних, вікових, статевих, професійних та ін.) і подальшу інтеграцію в життя суспільства в цілому.

- Принцип педагогічного супроводу процесу соціалізації означає, що соціалізація буде протікати набагато ефективніше, якщо в її процесі присутній педагогічний компонент і своєчасний педагогічний вплив (спрямованість, реабілітація, корекція і т. д.).

Досліджуючи соціальне виховання молоді ми маємо на увазі створення умов та стимулювання розвитку людини, її соціального становлення з урахуванням і використанням соціальних впливів. Соціальне виховання – це складова частина процесу соціалізації, педагогічно регульована і цілеспрямована на формування соціальної зрілості, розвиток особистості за допомогою включення її в різні види соціальних відносин у спілкуванні, грі, в навчальній і суспільно-корисній діяльності. Соціальне виховання пов'язане з навчанням і освітою, психологічною підготовкою особистості і її самоосвітою. Воно розглядається як єдиний, комплексний, інтегративний, багатофункціональний процес, який передбачає використання всього арсеналу педагогічних засобів і можливостей з метою морального і соціального розвитку особистості в цілому [1, 2, 15].

Під соціальною адаптацією треба розуміти освоєння самостійних умов соціального середовища, рішення типових проблем шляхом використання способів соціальної поведінки та дії. Цей процес включає в себе наступні фактори: соціальні умови, соціальне походження, освітній рівень; умови середовища існування – сім'я, університет, друзі; особистісні якості – активна чи пасивна позиція, здібності та ін. При розгляді критеріїв відмінності адаптаційного процесу виділяють вектор активності, який відрізняється за спрямованістю впливу. Наприклад, вектору активності “назовні” відповідає активний вплив особистості на середовище, тобто на його освоєння і пристосування до себе; вектору активність “всередину” – активність, спрямована, перш за все, на себе, з корекцією власних установок і звичних інструментальних і поведінкових стереотипів.

Важливим елементом засвоєння соціального досвіду є міра включення особистості в соціальну активність, яка визначає не тільки ситуативну поведінку, але і життєвий шлях. Ставлення особистості до здорового способу життя визначається з двох позицій: активної – регулярною або нерегулярною, участю в оздоровчих заняттях або пасивної – поведінку спостерігача або байдужість [2, 5].

Як відомо, суспільство, з метою відтворення соціальної системи та збереження своїх соціальних структур, прагне сформувати соціальні стереотипи і стандарти (групові, класові, професійні і т. п.), зразки поведінки. Для того щоб засвоїти цей соціальний досвід, особистість входить в соціальне середовище. Соціалізація – безперервний процес, який триває протягом усього життя. Діяльність особистості визначається ступенем її інтеграції в макро-, мезо- і мікросередовище. При цьому на різних етапах життєвого шляху виступають різні інститути соціалізації – сім'я, школа, університет, суспільні інститути, система освіти, засоби масової інформації. Соціально-економічні, культурні та

національні умови життя суспільства створюють загальний фон, на якому відбувається становлення особистості.

На етапі соціалізації студента у вищому навчальному закладі соціальним оточенням виступають університет, викладачі, однокурсники, друзі і батьки. Характерною особливістю процесу соціалізації в студентському середовищі є прагнення індивіда отримати певний значущий для нього соціальний статус (визнання його оточуючими людьми як особистості) і зайняти гідне становище у вузівському середовищі серед однокурсників. Чим краще організовані соціальні групи, тим більше є можливостей здійснити соціалізуючий вплив на індивіда. Спосіб життя, як частина соціальної сфери, включає в себе елементи навчальної, наукової, професійно-прикладної, побутової та суспільної діяльності студентів і впливає на їх життєдіяльність у вузі [4, 7, 11].

Проведений нами аналіз теорії та практики показав, що особистісна активність і здоровий спосіб життя студента – основні засоби соціалізації індивіда на етапі його навчання у вузі. Важливим фактором соціалізації є діяльність особистості, яка будується на цілеспрямованій активності і саморозвитку, тобто в безперервній роботі над собою. Як спосіб і міра оволодіння зовнішньою природою і соціальною природою людини, з метою всебічного розвитку його індивідуальності, що втілює загальнолюдські цілі та прагнення, виступає загальна культура особистості. Вона становить певну сторону людського життя і, в силу цього, виступає сукупністю зовнішніх функцій стосовно забезпечення суспільства усім необхідним для його успішного розвитку. Відомий вчений М.С.Каган виділяє дві основоположні функції, які забезпечують двоплановість її структури:

1. Забезпечення суспільства усім необхідним для успішної протидії природі та його прогресивного розвитку.

2. Забезпечення власної мобільності, динамічності, продуктивності, ефективності всіх своїх механізмів, постійного підвищення коефіцієнта їх корисної дії.

До першої групи основних функцій культури віднесемо наступні:

- перетворювальну, що відповідає необхідності пристосовувати природу, включаючи і природу самої людини, до потреб суспільства;
- організаційну, яка відповідає за необхідність налагоджувати практичне спілкування людей у всіх сферах колективної діяльності;
- проєктивну, яка відповідає за необхідність “випереджаючого відображення” дійсності, створення “моделей потрібного майбутнього”;
- пізнавальну, яка відповідає за необхідність накопичення і поглиблення знань про об’єктивні закони буття;
- ціннісно-орієнтаційну, що відповідає за необхідність консолідації суспільства за єдиними ідеалами, оцінками і нормами;
- комунікативну, яка відповідає за необхідність забезпечувати духовне спілкування людей усіма доступними для даної системи засобами;
- соціалізацію індивіда, що відповідає потребі кожної соціальної системи формувати людей за її зразками і стандартами.

До другої групи відносяться:

- вдосконалення культури матеріального виробництва у всіх його різновидах;
- вдосконалення соціально-організаційної культури в усіх сферах практичної діяльності людей;
- розвиток культури уяви, як шлях оптимізації проєктивної діяльності людини;
- розвиток культури мислення, як шлях оптимізації пізнавальної діяльності людини;

- розвиток культури почуттів, як шлях оптимізації ціннісно-орієнтаційної діяльності людини;
- розвиток культури духовного спілкування, як шлях до його оптимізації;
- розвиток культури художньої творчості, як спосіб його оптимального узгодження з характером і потребами суспільного життя;
- підвищення рівня взаємодопомоги всіх механізмів культури для зміцнення роботи кожного і зміцнення всієї системи єдиного технологічного процесу [6].

Особливу роль відіграють тут і фізична культура і, відповідно, зміцнення та збереження здоров'я, які є складовою частиною загальної культури особистості та, за своєю структурою і характером, відносяться до складних, динамічних соціальних систем, що мають свої функції і компоненти [4, 5].

Спробуємо виділити чотири групи функцій фізичної культури: матеріально-виробничу, соціальну, політичну і духовну.

До першої групи віднесемо функції виробництва та відтворення людського життя (оздоровчу, рекреативну, лікувальну) і професійно-прикладну функцію.

До другої – соціалізуючу, комунікативну, інтегративну, видовищну, сімейно-побутову та освітню.

До третьої групи – військово-прикладну, авторитетну, управлінську, функцію відволікання та ін.

До четвертої – світоглядну, ідеологічну, філософську, наукову, моральну, правову, релігійну, творчу, нормативну та ін.

Визначаємо дві групи функцій фізичної культури: специфічні і загальнокультурні. До перших відносяться кардинально специфічні функції і специфічно профільовані [4, 8, 10].

До кардинально специфічних належать: функція, яка сприятливо впливає на багаторічну фізкультурну діяльність та динаміку фізичного розвитку індивіда, особливо на динаміку його діяльнісних фізичних якостей і споріднених з ними здібностей; функція впливу фізичної культури на динаміку стану здоров'я і функція, спрямована на розвиток фізкультурної освіти.

До загальнокультурних функцій віднесемо інформаційну, нормативну і естетичну.

В цілому, виховання навичок і потреби здорового способу життя студентської молоді є складовою частиною загальної культури і базується на об'єктивних цінностях, що існують навколо нас, і цінностях всередині нас, які ми визначаємо як "якості особистості". У сучасних умовах пріоритетними базовими цінностями є: життя, здоров'я, природа, кохання, сім'я, освіта, культура, Батьківщина, праця. Крім цього, необхідно враховувати цінності демократичного суспільства, честь і гідність особи, право на щастя, толерантність, доступність освіти. У процесі виховання важливо, щоб духовно-моральні цінності та пріоритети здоров'я були прийняті студентами, тільки в цьому випадку можливе рішення поставлених виховних завдань.

Виховання студента в період навчання у вузі – найважливіший і складний етап формування особистості. Зміни у світогляді дорослої людини носять більш локальний характер у порівнянні з тими, які відбуваються в період становлення особистості в студентські роки. У післявузівський період суспільство має дуже обмежені можливості для виховного впливу на особистість [6, 9, 10].

Провідною метою виховання у вищому закладі освіти є формування суб'єкта культури, життєздатного в умовах мінливого соціального і природного середовища. Досягнення даної мети відбувається через конкретні цілі виховної діяльності у вищому навчальному закладі:

- підготовка професійно і культурно орієнтованої особистості, що володіє світоглядним потенціалом, здібностями до професійної, інтелектуальної та соціальної творчості, має стійкі вміння, навички та здоров'я для ефективного виконання професійних обов'язків.

- вміння жити у вільному, демократичному суспільстві, відчуття свободи всередині себе і вироблення навичок свідомо і відповідально робити особистий вибір серед альтернативних можливостей;

- розвиток потреби в саморозвитку та самовдосконаленні як у фізичному, так і в духовному плані;

- повага до іншої особистості і суспільства, що виражаються в освоєнні світових і вітчизняних історичних, культурних і моральних, демократичних традицій [12, 13, 15].

Висновки

1. Проведені нами дослідження дають можливість стверджувати, що вирішальним у соціалізації особистості засобами фізичної культури є дотримання ряду найважливіших перспективних завдань виховання:

- формування ціннісно-орієнтованих здібностей бачити і розуміти навколишній світ (середовище проживання), усвідомлювати свою роль, вміти вибрати цільові та смислові установки в професійній діяльності, приймати рішення і відповідати за їх наслідки;

- осягнення кожним випускником вузу особливостей національного та загальнолюдського культурного надбання, духовно-моральних основ життя людини і людства, окремих народів, соціальних явищ і традицій;

- створення оптимального культурновиховного середовища, спрямованого на творчий саморозвиток і самореалізацію особистості;

- освоєння способів духовного, інтелектуального і фізичного самовдосконалення, емоційної саморегуляції, ведення здорового способу життя.

2. Встановлено, що процес соціалізації особистості студента, як соціально-педагогічна основа формування його фізичної та життєвої активності в цілому, принципи збереження та зміцнення здоров'я засобами фізичної культури, які теоретично аргументовані та експериментально підтверджені вченими і практиками, є міждисциплінарним поняттям, яке відображає складні соціальні явища і визначається як становлення особистості через навчання і виховання.

1. Брехман И. И. Валеология – наука о здоровье / И. И. Брахман. – 2-е изд., доп., перераб. – М. : Физкультура и спорт, 1990. – 208 с.
2. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т. В. Бутківська // Цінності освіти й виховання: наук.-метод. зб. – К., 1992. – С. 27–31.
3. Зобков В. А. К вопросу о перестройке системы физического воспитания в учебных заведениях / В. А. Зобков // Теория и практика физической культуры. – 1993. – № 7. – С. 15–17.
4. Кларк Рон [Електрон. ресурс] / Ron Clark Academy. – Режим доступа : <http://www.ronclarkacademy.com/>
5. Климов Е. А. Общечеловеческие ценности глазами психолога профессиеведа / Е. А. Климов // Психологический журнал. – 1993. – Т. 14. – № 4. – С. 130–136.
6. Лубышева Л. И. Социальная роль спорта в развитии общества и социализации личности / Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 2001. – № 4. – С. 11–13.
7. Матвеев Л. П. Теория и методика физической культуры : учебник для ин-тов физ. культуры / Л. П. Матвеев. – М. : Физкультура и спорт, 1991. – 543 с.
8. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учеб. пособ. / А. В. Мудрик. – М. : Академия, 2000. – 200 с.
9. Усанова Е. П. Комплексный подход к решению проблемы физического, психического и социального здоровья школьников / Е. П. Усанова // Моделирование школы здоровья. – М., 2001. – С. 34–38.
10. Цільова комплексна програма “Фізичне виховання – здоров'я нації” – К., 1998. – 48 с.
11. March H. W. Physical Self-Conception Questionary: Psychometric Properties and Multitrait. – Multimethod Analysis of Relation to Existing instruments / H. W. March, G. E. Richards, S. Johnson // Journal of Sport and Exercise Psychology. – 1994. – V.6. – N 3. – P. 270–305.

Рецензент: канд. психол. наук, доц. Фотуйма О. Я.